

UKRAYNA KRİZİNE DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI & TÜRKİYE

Tacan İldem | Büyükelçi (E), EDAM Başkanı

Sinan Ülgen | EDAM Kurucu Başkanı ve Direktörü

Dr. Can Kasapoğlu | EDAM Savunma Programı Direktörü

UKRAYNA KRİZİNE DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI & TÜRKİYE

Tacan İldem | Büyükelçi (E), EDAM Başkanı
Sinan Ülgen | EDAM Kurucu Başkanı ve Direktörü
Dr. Can Kasapoğlu | EDAM Savunma Programı Direktörü

Yönetici Özeti

Rusya ile Ukrayna arasındaki krizin silahlı bir ihtilafa dönüşme riski görünür biçimde ortaya çıkmıştır. Moskova, bu bağlamdaki taleplerini resmileştirmiştir. Bu talepler özünde Avrupa güvenlik mimarisi ile ilgilidir. Rusya NATO müttefiklerinden muhtelif güvenlik garantileri talep etmekte ve NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'a genişlemeyeceğine dair bir taahhüt istemektedir. Ayrıca NATO ülkeleri olan eski SSCB ülkelerinde İttifak'ın askeri yetenekler konuşlandırılmasını, keza AB ve NATO gibi örgütlerin Rusya'nın kendi nüfuz alanında gördüğü Kafkasya ve Orta Asya'daki jeopolitik konulara müdahil olmamalarını istemektedir. Rusya'nın bu maksimalist olarak adlandırılabilir taleplerine başta Vaşington olmak üzere NATO ülkelerinden olumlu bir yanıt verilmesi imkan dahilinde değildir. Ana argüman bu kararın anılan egemen devletlerin yetkisinde olduğu ve Rusya'nın bu konuda bir sınırlama getirmek istemesinin en temel uluslararası hukuk ilkeleri ile bağdaşmadığıdır. Ayrıca Ukrayna özelinde Rusya'nın taraf olduğu 1994 tarihli Budapeşte Antlaşması ile bu ülkenin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tanıdığı hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın mevcut müzakere pozisyonu üzerinden Ukrayna krizinin silahlı bir çatışmaya dönüşmesini engelleyecek bir uluslararası mutabakat üretilmesi mümkün görülmemektedir. Tam da bu nedenle zaten Rusya'nın önümüzdeki günlerde Ukrayna'ya yönelik bir askeri operasyon başlatacağına ilişkin olasılık daha fazla dillendirilmeye başlamıştır.

Buna karşılık diplomatik alanda Rusya ile olası bir mutabakatın daha farklı bir zeminde oluşturulabileceği değerlendirilmektedir. Bu zemin de Avrupa güvenliğine katkıda bulunacak şekilde silahların denetimi, silahsızlanma ve güven artırıcı tedbirlere dair yeni bir rejimin müzakere edilmesine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, Avrupa güvenliğini riske atacak Ukrayna odaklı bir silahlı çatışma senaryosunun önlenmesi, merkezinde silahların denetimi ve güven artırıcı önlemlerin olacağı yeni birçok taraflı antlaşmanın müzakere edilmesi ile bertaraf edilebilecektir. Bu ihtimalin hayata geçirilip geçirilemeyeceği önümüzdeki günlerde belirginlik kazanacaktır. ABD ile Rusya arasında devam eden diyalog bu sonuca yöneliktir.

Bu analizimizde böylesi bir potansiyel gelişmenin Türkiye açısından sonuçları değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle Rusya'nın da dahil olacağı Avrupa çapında bir silahların denetimi ve silahsızlanma rejimi müzakerelerine başlanacak olursa Türkiye'nin tutumu ne olmalıdır? Türkiye bu müzakerelerde ne talep etmeli, neyi hedeflemelidir? Bu soruya yanıt vermeden önce bu alandaki mevcut durumu tarihsel bir perspektiften incelemek yararlı olacaktır. Raporun izleyen bölümlerinde ise Avrupa güvenlik ve istikrarının yeniden sağlanmasına yardımcı olacak bir konvansiyonel silahların denetimi rejiminin ne şekilde inşa edilebileceğine dair bazı gözlem ve düşünceler paylaşılacaktır.

Avrupa'da Konvansiyonel Silahların Denetimi Rejimi

Konvansiyonel Silahların Denetimi (KSD) rejiminin Soğuk Savaş barış yoluyla sona erdiren çok katmanlı müzakerelerde kritik bir unsur olduğu kabul edilebilir. 1990 yılında imzalanan ve 30 Taraf Devleti bir araya getiren Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)¹ dramatik bir değişimin yaşandığı kıtaya istikrar sağlamada önemli katkıda bulundu. Büyük ölçekli sürpriz askeri saldırıların gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak belli kategorideki silah sistemlerine tavan getirmesi, bildirim ve denetimlerde izlenecek yöntemleri belirlemesi suretiyle istikrar ortamının pekiştirilmesini sağladı. Bu sayede sayıları 70,000'i aşkın Soğuk Savaştan kalma askeri malzemenin AKKA çerçevesinde ortadan kalktığını hatırlamak gerekir. AKKA, KSD'nin diğer iki önemli unsuru olarak görülebilecek Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının (AGİT) 57 katılımcı Devleti bakımından siyasi bağlayıcılığı olan Viyana Belgesi (VB)² ve bölgesel güvenlik ve güven artırıcı önlemler ve havadan silahsız gözlem uçuşlarına imkan tanıyan 1992 yılında 34 Taraf Devletçe imzalanıp 2001 yılında yürürlüğe giren Açık Semalar Antlaşması (ASA)³ ile takviye edildi.

Uyarlanmış AKKA (U/AKKA)⁴ 1999 yılında imzalanmış olmakla birlikte hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Rusya'nın onayladığı U/AKKA'yı NATO müttefiği ülkeler 1999'da Rusya'nın Moldova'dan askerini çekmesi ve Gürcistan'daki askeri üslerini kapatmasına ilişkin yükümlülüklerini (İstanbul Yükümlülükleri) yerine getirene kadar onaylamamak yönünde tutum aldılar. Zamanında ABD'de işbaşına gelen Obama Yönetimi'nin beklentisi ABD-Rusya ilişkilerini düzeltmeye de yardımcı olacak şekilde AKKA rejiminin onarılması ve Yeni START müzakerelerinin başarıya ulaşmasıydı. 2011-2011 yılları arasında bir yıl süreyle AKKA'ya hayatiyet kazandırmak üzere gerçekleştirilen Taraf Devletler arasındaki danışmalardan da bir sonuç çıkmadı. Rusya'nın kendisine komşu coğrafyalardaki Sovyet ardılı ülkelerdeki askeri mevcudiyeti, sürüncemedeki ihtilaflar, temel ilkelerden biri olan "evsahibi ülke rızası" gibi nedenler bir ilerleme sağlanmasının önündeki engeller olarak çıktılar.

Bugün için ise AKKA'nın büyük ölçüde çökmüş olduğu söylenebilir⁵. Rusya, her ne kadar Antlaşmada buna ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da 2007 yılında AKKA'nın uygulamasını tek taraflı olarak askıya aldı. Antlaşmanın Taraf Devletleri olan NATO müttefikleri, buna karşılık olarak, Gürcistan ve Moldova ile birlikte, AKKA'nın Rusya'ya karşı uygulamasını durdurdular. Her ne kadar AKKA'ya uygun biçimde geçtiğimiz yıllarda bazı denetimler gerçekleştirilmiş olsa da artık bu Antlaşma'nın mevcut koşullarda katkısının son derece sınırlı kaldığı belirtilebilir.

Öte yandan Açık Semalar Antlaşmasının uygulamasına ilişkin görüş ayrılıkları bu antlaşmanın da var oluşuna ciddi tehdit oluşturdu. Nitekim ABD'nin 2020 yılında ASA'dan çekilme kararı bu antlaşmanın da güven ve istikrara olan katkısının sorgulanır hale gelmesine yol açtı.

AKKA ve ASA gibi hukuki bağlayıcılığı olan düzenlemeler yanısıra siyasi bağlayıcılığa sahip Viyana Belgesinin uygulanması her ne kadar fazla sorun yaratmamışsa da şeffaflığı artırarak riski azaltacak önlemler manzumesinin günümüz gereksinmelerine yanıt verecek biçimde modernize edilmesi girişimleri AKKA'nın geleceğiyle ilintilendirildiğinden bu alandaki tikanıklığın kurbanı oldu.

Biran için AKKA'nın uygulanmasına engel siyasal ihtilafların çözümlendiğini varsayacağımız bir ortamda dahi artık AKKA ve U/AKKA'nın canlandırılmasının ve hayatiyetinin bir mantığı bulunduğunu söyleme olanağı kalmadı. Zira geçmişte Avrupa kıtasının güvenliği bakımından işlev veren istikrarsızlık kaynağı konvansiyonel silahların belli kategorilerde (AKKA bakımından tank, top, zırhlı muharebe vasıtaları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri) miktarındaki bir sınırlandırmanın tek başına bir anlamı kalmadı. Bu bağlamda AKKA kısıtlamasına tabi silah ve teçhizatın sayıca yüksek olmasının son yıllarda askeri teknoloji alanındaki süratli gelişme karşısında temel tehdit kaynağı olma vasfını yitirdiği de söylenebilir.

1 Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, <https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/14087.pdf>

2 Organization for Security and Co-operation in Europe, Vienna Document 2011 on Confidence and Security Building Measures, <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/86597.pdf>

3 Treaty on Open Skies, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/5/14127.pdf>

4 Agreement on Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, <https://www.osce.org/files/f/documents/e/3/14108.pdf>

5 Corentin Brustlein, The Erosion of Strategic Stability and the Future of Arms Control in Europe, Ifri Security Studies Center, Kasım 2018, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/brustlein_erosion_strategic_stability_2018_3.pdf

Son Dönemde Kaydedilen Gelişmelerin Avrupa Güvenliğine Etkisi ve Tehdit Algılaması

Konunun uzmanları Rusya'nın on yıllardır silahlı kuvvetlerini modernize etmek üzere sürdürdüğü çalışmaların özellikle 2030 ve sonrası dönemde varacağı aşamanın, askeri doktrin ve uygulamalardaki değişimle birlikte, endişe verici bir nitelik kazanacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Özellikle Rusya'nın sahip olduğu farklı yeteneklerin birlikte kullanımının bu endişeyi artıran yönleri üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede NATO kuvvetlerinin belli coğrafi alanlara girişini ve konuşlanmasını geciktirme ya da önleme amacıyla Rusya'nın uygulamakta olduğu "erişimi engelleme-bölgeden menetme" (anti-access area-denial A2AD) doktrini, özellikle karada büyük çaplı birlik yığıma, konumlandırma ve hazırlık durumunun idamesi gibi faktörlerle birleştiğinde önemli bir tehdit çarpanı haline gelmektedir. Nitekim Karadeniz güvenliği yönünden bu önemli bir unsur olarak belirmektedir. Bu tabloya Rusya'nın herhangi bir bildirim yapmaksızın gerçekleştirdiği ve sürpriz niteliği bulunan (snap) tatbikatları da eklemek gerekmektedir. Rusya'nın kara, deniz ve havadan kısa, orta ve uzun menzildeki çok sayıda hedefi vurabilme yeteneği bir yandan NATO kuvvetlerinin konuşlanmasına engel olurken, diğer yandan da Rusya'nın başlatabileceği kara hareketlarına destek işlevi verebilecektir. Nitekim Suriye'deki askeri başarılar hep bu yeteneklerin birlikte kullanılması suretiyle elde edildi. Rusya'nın elindeki hassas güdümlü mühimmat, gelişmiş radar sistemleri ve elektronik savaş yetenekleri Baltıklarda ve Karadeniz'de kendisine bir alan yaratmak ve kapatmak yönünde bugüne kadar önemli bir avantaj sağladı.

Tehdit algılamasına bir de Rusya optiğinden bakıldığında, her ne kadar kendisini bir savunma örgütü olarak tanımlıyor olsa da NATO'yu kendisi açısından bir tehdit kaynağı olarak gördüğü ortadadır. NATO'nun sahip olduğu kuvvetlerin bileşimi yoluyla artırdığı yetenekler Rusya'yı tehdit eder nitelikte değerlendirilmektedir. Rus sınırına yakın bölgelerin konuşlandırılan kuvvetler ve bunları destekleyecek altyapıyla giderek daha fazla askerleştirilmesi çabaları da Rusya'nın tehdit algısını güçlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (bu bağlamda 2016 Varşova NATO Zirvesi kararı uyarınca Baltık ülkeleri ve Polonya'ya dönüşümlü olarak konuşlandırıl-

an "ileride Güçlendirilmiş Varlık" -eFP- tek başına bir tehdit olarak görülme de özellikle lojistik ve ikmal kolaylıklarıyla daha büyük kuvvet kaydırmalarına imkan sağlayacak yapılarıyla endişe nedeni olarak görülmektedir⁶. Savunma harcamalarında 2014 yılından bu yana sağlanan artışlar ve eğitim ve tatbikatlar yoluyla muharebe hazırlık durumunun güçlendirilmesi keza Rusya'nın göz önünde bulundurduğu kendisi bakımından olumsuz gelişmeler olarak belirmektedir. Son on yılı aşkın bir süredir geliştirilen balistik füze savunma mimarisi ve uzun menzilli darbe platformlarının İttifaka kazandırdığı yeni yeteneklerin de stratejik ve bölgesel istikrarı gözardı ettiği savı Rus uzmanlarca dillendirilmektedir. Rusya'nın tehdit değerlendirmelerinde NATO'nun hava üstünlüğü ve uzun menzilli hedefleri vurabilme yeteneğinin de bir diğer önemli unsur olduğu genel kabul gören bir husustur.

Soğuk savaş sonrası hayata geçirilen silahların denetimi ve silahsızlanma rejimlerinden farklı olarak, Avrupa'nın güvenliğine odaklı yeni nesil silahsızlanma rejiminin gelişen teknoloji ve bundan kaynaklı olası tehditleri de kapsayacak biçimde şekillendirilmesi önem taşıyacaktır. Meseleye bu açıdan bakıldığında, özellikle siber alandaki tehditlerin bu çerçeveye dahil edilmesinde yarar bulunmaktadır. Zira günümüzde siber saldırılar da kendi başına önemli bir tehdit alanı olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim NATO 2016 yılındaki Varşova Zirvesinde siber alanı kara, deniz ve hava gibi bir operasyon alanı olarak ilan etmiş⁷ ve bu tür saldırıların Kuzey Atlantik Antlaşmasının odağındaki kolektif savunma hükmü olan 5. maddeyi tetikleyebileceğine karar vermişti.

Öte yandan Rusya'nın siber saldırılara başvurduğu bilinmektedir. Daha 2007 yılında Estonya'ya yönelik siber saldırının ardında Moskova'nın olduğu bilinmektedir. Ancak daha da önemlisi, siber yetenekler ve siber savaş Rusya'nın askeri doktrininde önemli bir yer tutmaktadır. Rusya, Batı ülkelerinden farklı olarak kendini Batı ile daimi bir çatışma ortamı içinde görmektedir. Halen görevdeki Genelkurmay Başkanı Gerasimov'un adıyla anılan ve Rusya tarafından uygulanmakta olan doktrin uyarınca Rusya'nın kinetik çatışmaya gerek olmaksızın siyasi, ekonomik, askeri, enformasyon

6 A New Approach to Conventional Arms Control in Europe, Addressing the Security Challenges of the 21st Century, RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4346.html

7 Warsaw Summit Communiqué, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

ve siber unsurlarını tek tek ya da birlikte kullanmak suretiyle stratejik hedeflerine daha az masraflı olacak şekilde ulaşmayı amaçladığı görülmektedir⁸.

Son on yılda siber saldırıların ortaya çıkarabileceği risklerin azaltılması amacıyla uluslararası düzeyde birçok çalışma yürütülmüştür. Bunların en önemlileri BM şemsiyesi altında hayata geçirilen ve UNGGE (UN Group of Governmental Experts) ile siber savaşın uluslararası hukuka uygun kurallarını kodifiye etmeye yönelik NATO ülkelerinden uzmanların katkısı ile hazırlanan Tallinn Elkitabı (Manual) bu konudaki olası müzakerelerde uluslararası bir norm oluşturma hedefine varmada yol gösterici referans olma vasfına sahiptirler. Tallinn süreci fikirdaş ülke temsilcilerinin katkısıyla siber savaşa dair çok daha kapsamlı bir ilkeler bütünü ortaya çıkarabilmiştir⁹. UN GGE süreci ise BM üyesi olan ve güvenlik konularında çok farklı bakabilen aralarında ABD, Çin ve Rusya gibi BM üyesi 25 farklı ülkenin uzmanlarının da katıldığı bir çalışma grubu olarak daha az iddialı sayılabilecek bazı normlara dair bir görüş birliği oluşturabilmiştir¹⁰. Öte yandan AGİT bünyesinde geliştirilmiş bir dizi güven artırıcı önlemin de bulunduğu bilinmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken husus ise bu normların ve güven artırıcı önlemlerin henüz daha bağlayıcı bir anlaşmaya dönüştürülemediği olduğudur. Uluslararası savaş hukukunun siber alanı da kapsadığı ge-

nel kabul gören bir yorum olmakla birlikte, münhasıran siber savaşta uygulanacak kurallara dair bağlayıcı bir uluslararası sözleşme bulunmamaktadır.

Tam da bu nedenle, Batı ile Rusya arasında müzakere edilmesi gündeme gelen Avrupa'nın güvenliğine dair yeni Silahların Denetimi, Silahsızlanma ve Güven Arttırıcı Önlemler rejiminin, siber savaş ve saldırılara dair sınırlayıcı ve bağlayıcı hükümler içermesi değerlendirilmeye alınmalıdır. Ne tip yükümlülüklerin söz konusu olabileceğine bakıldığında, en azından UN GGE şemsiyesi altında üzerinde görüş birliği sağlanmış bazı normların bu müstakbel Antlaşmaya taşınması üzerinde durulabileceği akla gelmektedir. Bu normlar arasında özellikle kritik altyapı olarak görülen sağlık, enerji ve hatta finansal sistem gibi alanların işlevselliğini etkileyecek siber saldırılardan kaçınılması, devletlerin kendi topraklarını başka devletleri hedef alan devlet dışı örgütlerin siber saldırıları için kullandırmamaları gibi yükümlülükler yer alabilir. Keza UN GGE mutabakatında yer almasa bile Tallinn Elkitabı hazırlık sürecinde vurgulanan siber saldırılara mukabele niteliğindeki karşı saldırılara getirilen sınırlamalar veya bir egemen devletin toprağında faaliyet gösteren devlet dışı kurumların devletin kontrolünde olup olmadığına dair tanım ve yükümlülükler de Rusya ile müzakere listesine dahil edilmelidir.

Karadeniz Güvenliği ve Kırım Meselesi

Avrupa güvenliği açısından bu derece kritik yeni bir rejim müzakeresinde, Türkiye'nin odak noktasında Rusya'nın uluslararası hukuka aykırı olarak işgal ettiği Kırım'daki askeri tahkimatı ve yapılanması yerelmalıdır. Zira birçok açıdan bu yapılanma, Rusya'ya Karadeniz bölgesindeki dengeleri değiştirebilecek ölçüde bir taaruzi kapasite elde etmesini beraberinde getirmektedir.

a) A2AD konusu

Olası bir çatışma durumunda, düşmanın hareket serbestisini akamete uğratmaya yönelik harekât tasarısı "erişimi engelleme-bölgeden menetme" (A2 / AD; anti-access / area denial), Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri'nin Kırım tah-

kimatını yönlendiren temel askeri düşüncedir. Bu çerçevede hava ve füze savunma sistemleri ile elektronik harp sistemleri önemli bir yer tutmaktadır.

Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri, Kırım'ın ilhakından kısa süre sonra, bölgeye S-400 stratejik SAM sistemleri sevk etmiştir¹¹. Açık-kaynaklı veriler, 2018 yılına gelindiğinde, S-400'ler ile mücehhez en az dört hava savunma taburunun Kırım'da konuşlandırıldığını göstermektedir¹². Rus kaynakları, söz konusu sisteme ek olarak, SAM konfigürasyonu kapsamında, S-300 varyantları ve Pantsir alçak-orta irtifa hava savunma sistemlerinin de yarımada bulunduğunu belirtmektedir¹³.

8 Gerasimov'un doktrinin anlattığı ilk açıklama için bkz <https://vpk-news.ru/articles/14632>

9 Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations, Cambridge University Press, Şubat 2017, <https://www.cambridge.org/tr/academic/subjects/law/humanitarian-law/tallinn-manual-20-international-law-applicable-cyber-operations-2nd-edition?format=PB>

10 UN GGE grubunda Türkiye bulunmamaktadır.

11 Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea-missiles-idUSKCN10N1H4>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.

12 Jeremy Chin, "Russia Deploys Fourth S-400 Battalion in Crimea", CSIS Missile Threat, Kasım 2018, <https://missilethreat.csis.org/russia-deploys-s-400-air-defense-system-battalion-in-crimea/>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.

13 TV Zvezda, <https://tvzvezda.ru/news/201710241235-ewg8.htm>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

Kırım'a ilişkin A2 / AD planları hususunda kritik bir de- meç, Mart 2021'de, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri Güney Askeri Bölgesi Komutanı General Aleksander Dvornikov tarafından seslendirilmiştir. General Dvornikov, ilerleyen yıllarda, Kırım'a S-500 stratejik hava ve füze savunma sistemlerinin de konuşlandırılmasının gündemde olacağını belirtmektedir¹⁴.

Açık-kaynaklı veriler, S-500'ün ciddi bir askeri-stratejik fark oluşturabileceğini ortaya koymaktadır. İncelemeye konu hava ve füze savunma sistemi, teorik olarak, bazı hedef grupları karşısında 500 – 600km etkili menzile sahiptir (elbette, düşük görünürlüğe sahip platformlar karşısında böyle bir muharip menzilden söz edilmesi olası değildir). Daha da önemlisi, S-500, hava soluyan hedefler ve balistik füzeler karşısında geniş spektrumda etkili olduğu gibi (taktik ve stratejik platformlar, insansız sistemler, orta menzilli balistik füzeler, kimi kaynaklara göre kıtalar-arası füzeler ve hipersonik seyir füzeleri vb.), alçak dünya yörüngesindeki uydulara karşı da etkindir. Bu yönüyle, S-500, yalnızca bir stratejik hava ve füze savunma sistemi değil, aynı zamanda bir uydu-savar silah sistemi olarak ön plana çıkmaktadır. Son olarak, S-500 lançerleri, S-300 ailesi ve S-400'lerin kullandığı bazı füze seçeneklerinden yararlanabilmesinin yanı sıra, 77N6-N ve 77N6-N-1 gibi yeni füzeleri de ateşleyebilmektedir¹⁵. K-300P Bastion-P gemi-savar füzeleri de, Karadeniz'de A2 / AD mimarisine destek vermektedir.

Bölgedeki A2 / AD kompozisyonunu daha karmaşık hale getiren husus, NEBO-M radarları gibi kritik sensör manzumesinin Kırım'da konuşlandırılmış olmasıdır¹⁶. NEBO radar ailesi, spesifik olarak NEBO-M, UHF ve ağırlıklı olarak VHF bandında aramaya yoğunlaşan bir sistemdir. Belirtilen teknik nitelikleri dolayısıyla, 5. nesil, düşük görünürlüklü platform-

lara – örneğin F-35 – karşı etkin olduğu ileri sürülmektedir. Özellikle 5. nesil taktik askeri havacılık unsurlarının X bandı – S bandı aralığında düşük görünürlük niteliklerinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, elektromanyetik spektrumun VHF bandı gibi segmentlerinde 'tespit edilmeleri', daha açık bir ifadeyle, 'fark edilmeleri', gerçekten de teorik olarak mümkündür. B-2A stratejik bombardıman uçağı gibi platformlar içinse belirtilen mülahaza geçerli olmayacaktır¹⁷.

Öte yandan, platformun UHF ya da VHF bandında NE-BO-M gibi radarlar tarafından geniş bir coğrafi referans tespit edilmesinin, atış kontrol radarlarına rafine ve spesifik veri aktararak hedefin vurulmasına yönelik bir yetenek anlamına gelmeyeceğinin bilinmesi gerekmektedir¹⁸.

Kırım'daki A2 / AD mimarisinin bir diğer kritik unsuru da elektronik harp kabiliyetidir.

Rus basın kaynakları, Kırım'da, Krasukha-4 ve Rtut-BM elektronik harp sistemleri konuşlandırıldığını belirtmektedir¹⁹. Benzer şekilde, çok uzun menzilli karıştırıcı Murmansk-BN sistemi de yine Kırım'da görev yapan sistemler arasındadır. Murmansk BN, muhabere imkanlarını büyük ölçüde ve geniş bir menzilde akamete uğratma kapasitesine sahiptir²⁰.

Krasukha-4'ün, geniş spektrumda savaş uçaklarının on-board sistemlerini, 300 km'ye kadar etkili menzilde karıştırabilme yeteneğine sahip olduğu²¹; taktik askeri havacılık platformları dışında, AWACS (havadan erken ihbar ve uyarı) uçakları ve insansız sistemler üzerinde de etkin olduğu belirtilmektedir²². Ayrıca, bölgede görev yapan Rusya Federasyonu Hava-Uzay Kuvvetleri platformları da elektronik harp yetenekleri ile görev yapmaktadır (örnek Su-34 taktik bombardıman uçağı & Khibiny elektronik harp podu)²³.

14 Rossiyskaya Gazeta, <https://rg.ru/2021/03/17/sistemu-pvo-kryma-v-perspektive-mogut-usilit-kompleksami-s-500-i-s-350.html>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.

15 Mark Episkopos, "Should America Fear Russia's S-500 Missile System?", the National Interest, Kasım 2021, <https://nationalinterest.org/blog/reboot/should-america-fear-russias-s-500-missile-system-196635>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.

16 TASS, <https://tass.com/defense/1292733>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.

17 Carlo Kopp, "Russian VHF Counter Stealth Radars Proliferate," Defence Today

18 Mark Episkopos, "If Russia's Nebo-M Radar Can 'See' the F-35, Is that Enough to Shoot It Down?", The National Interest, Ağustos 2021, <https://nationalinterest.org/blog/reboot/if-russia-nebo-m-radar-can-see-the-f-35-enough-to-shoot-it-down-191785>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.

19 Ria Novosti, <https://ria.ru/20200318/1568738145.html>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2022.

20 Ayrıntılı bilgi için bkz. Roger, N. McDermott, Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025: Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum, ICDS, 2017.

21 Ayrıntılı bir çalışma için bkz. Roger, N. McDermott, Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025: Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum, ICDS, 2017.

22 Samuel Bendett, America Is Getting Outclassed by Russian Electronic Warfare, The National Interest, Eylül 2017, <https://nationalinterest.org/feature/america-getting-outclassed-by-russian-electronic-warfare-22380>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.

23 Ibid.

b) Kırım'a Yönelik Sovyet Tarzı Nükleer Anlayış ve Çift-Yetenekli Sistemler

Kırım'daki tahkimatı daha tehlikeli hale getiren husus, yarımadanın, nükleer askeri kapasiteye uygun silah sistemleri ve platformlar ile tahkim edilmesidir. Bu kapsamda, ilk dikkat çeken konu, Sivastopol Deniz Üssü'nde konuşlu, Karadeniz Donanması'na bağlı harp gemileridir. Söz konusu platformların kimi harp yükleri, örneğin P-1000 Vulkan gemi-savar füzesi ve Kalibr seyir füzesi ailesi, çift-yeteneklidir,

istenildiğinde nükleer atış vasıtası olarak kullanılabilir.

Bir diğer dikkat çekici gelişme, farklı dönemlerde, Kırım'a İskender füzelerinin konuşlandırılmasıdır. İskender füze ailesi de çift-yeteneklidir ve gerektiğinde nükleer harp yükü ile kitle imha silahları atış vasıtası olarak kullanılabilir²⁴. Ayrıca, Kırım'a çift-yetenekli Tu-22M3 bombardıman uçaklarının konuşlandırılması da yine benzer bir tehdit faktörüdür²⁵.

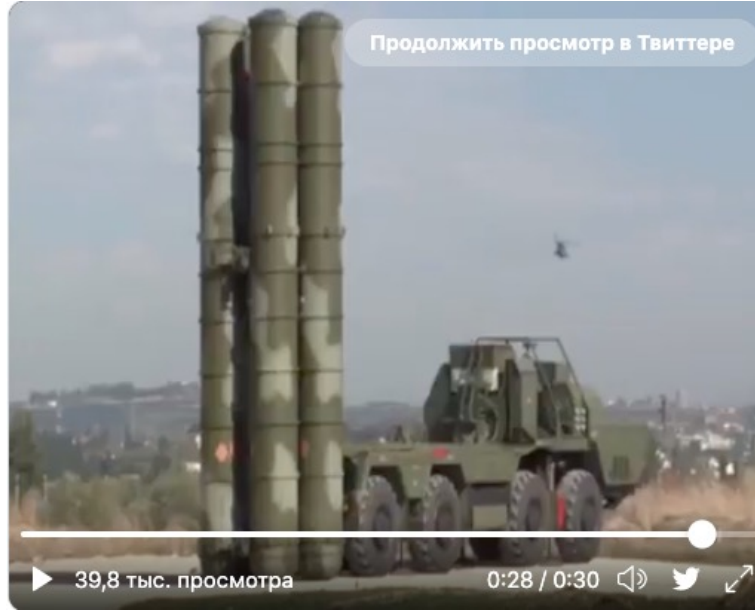
Tupolev Tu-22 M3 Bombardıman Uçağı²⁶

c) Tatbikatlar ve Kırım Garnizonlu Birlik Teşkil Faaliyeti
Kırım'a ilişkin jeopolitik mülahazalarda tatbikatlar önemli bir yer tutmaktadır. 2014 sonrası Kırım Yarımadası hem hızla askerleştirilmiş hem de Rus bölgesel güvenlik siyasasının bir parçası haline getirilmiştir. Zapad 2021 Tatbikatı'nda müşahade edilen yığınak belirtilen duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu faaliyet sırasında, Kafkasya garnizonlu Rus 58. Ordusu'na bağlı unsurlar Kırım'da

konuşlandırılmış ve Ukrayna'ya yönelik tırmandırma siyasasının bir parçası olarak bölgede kalmıştır²⁷.

Hava savunma tatbikatları bir diğer kritik konudur. Rus basın kaynakları, bölgede, S-400'leri de içeren düzenli atışlı tatbikat faaliyeti rapor etmektedir²⁸. Son olarak, çift-yetenekli savaş uçaklarının Kırım'da icra ettikleri uçuşlar da önemli ve tehlikeli bir trende işaret etmektedir²⁹.

24 Maxim Starchak, "Crimea's Nuclear Potential: A Return to Soviet Practices", Jamestown Foundation, Haziran 2021, <https://jamestown.org/program/crimeas-nuclear-potential-a-return-to-soviet-practices/>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.
25 David Axe, "Why Is Russia Stationing TU-22m3 Backfire Bombers in Crimea?", The National Interest, Şubat 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-russia-stationing-tu-22m3-backfire-bombers-crimea-119696>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022.
26 Mark Episkopos, "Meet Russia's 'New' Tu-22 M3 Backfire Bomber: An Old Design Made Super Deadly", The National Interest, Aralık 2017, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/meet-russias-new-tu-22m3-backfire-bomber-old-design-made-super-deadly-39812>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.
27 Konrad Muzyka, "Zapad-2021—Logistics and Key Fighting Concepts", ICDS, Aralık 2021, <https://icds.ee/en/zapad-2021-logistics-and-key-fighting-concepts/>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.
28 TASS, <https://tass.com/defense/1293459>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.
29 Ankit Panda, "Russia Deploys Bombers to Crimea", The Diplomat, Mart 2015, <https://thediplomat.com/2015/03/russia-deploys-bombers-to-crimea/>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

S-400 Stratejik SAM Sistem³⁰

Kırım'a ilişkin bir diğer problematik alan da 2014 sonrasında Kırım garnizonlu olarak teşkil edilen, muharip kabiliyeti yüksek birliklerdir.

Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri, konvansiyonel birlikleri ile yarımadada büyük bir askeri varlık göstermektedir. 2017 yılında 22. Kolordu, Kırım garnizonlu olarak teşkil edilmiş ve yarımadanın savunması ile görevlendirilmiştir³¹. İlgili birlik, 2 kıyı savunma ihtisas tugayı ve bir topçu alayı ile sorumluluk sahasına yayılmış durumdadır. 2022 başı itibarıyla, bir topçu ve füze taburu da incelemeye konu birliğin muharebe kuruluşuna dahil olmuştur³². Yine ilhak sonrasında 27. Hava Tümeni Kırım garnizonu kapsamında kurulmuş, ayrıca bölgedeki donanma havacılığı unsurları da tahkim edilmiştir³³.

Dikkat çekici bir diğer husus da, Rus Hava İndirme Kuvvetleri'nin (VDV) bölgede yoğun faaliyet göstermesidir³⁴. Üst düzeyde harbe hazırlık seviyesine sahip VDV, açık-kaynaklı verilere göre yaklaşık 45,000 personelden müteşekkildir ve personelin %80'inden fazlası profesyonel askerlerden oluşmaktadır³⁵. Rus hava indirme birlikleri, Rus-Çeçen savaşlarından Kırım'ın işgaline kadar birçok kritik görev icra etmiştir. Rus askeri kaynakları, Kırım, Kefe garnizonlu yeni bir VDV birliğin teşkil edileceğine ilişkin planları açıkça ifade etmiştir³⁶. Söz konusu birlik, 56. VDV Alayı olarak, 2021 yılı sonunda faaliyete geçmiştir³⁷. Ayrıca, 7. ve 76. hava indirme tümenlerine bağlı unsurlar da sıklıkla Kırım'a konuşlandırılmakta ve tatbikat icra etmektedir³⁸.

30 Russia deploys cutting-edge S-400 air defense system to Syrian base after Su-24 downing", RT, Kasım 2015, <https://www.rt.com/news/323596-s400-russia-syria-airbase-turkey/>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

31 Alexandra Kuimova ve Siemon T. Wezeman, Russia and Black Sea Security, SIPRI, 2018, p.9.

32 TASS, <https://tass.com/defense/1387935>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

33 Sergey Sukhankin, "Russia Pours More Military Hardware Into 'Fortress Crimea'", Jamestown Foundation, Kasım 2017, <https://jamestown.org/program/russia-pours-military-hardware-fortress-crimea/>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

34 TASS, <https://tass.com/defense/1268147>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.

35 Ayrıntılı bilgi için, bkz. IISS, Russia's Military Modernization, 2020.

36 Izvestiya, <https://iz.ru/1142141/2021-03-25/shoigu-soobshchil-o-sozdanii-novogo-polka-udv-v-krymu>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022.

37 Krasnaya Zvezda, <http://redstar.ru/krylataya-gvardiya-vsegda-na-peredovyh-pozitsiyah/>, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022

38 Jörgen Elfving, "Role of Airborne Troops in Russia's Military Buildup in Crimea", Jamestown Foundation, Mayıs 2021, <https://jamestown.org/program/role-of-airborne-troops-in-russias-military-buildup-in-crimea/>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

Rus Hava İndirme Birlikleri Kırım'da tatbikatta. 7. Tümen unsurlarına ait T-72B3 tankı³⁹.

Avrupa Güvenlik ve İstikrarının Yeniden İnşası Nasıl Mümkün Olur?

Rusya'nın son dönemde Ukrayna sınır bölgelerine ağır silah ve teçhizatla yaptığı büyük ölçekli askeri yığınlama sonrasında ABD ve NATO'ya ilettiği Rusya'ya yakın bölgelerden kuvvet çekilmesi ve Gürcistan ile Ukrayna'nın 2008 Bükreş NATO Zirvesi kararıyla şartlar yerine getirildiğinde NATO'ya üye olabilmelerine dair kararın geri çekilmesi şeklinde ifadesini bulan güvenceleri elde etme amaçlı önerilerin NATO tarafından kabul edilmesi bugüne kadar izlenmiş olan uluslararası hukuk ve ilgili enstrümanlardan güç alan tutumun bir kenara itilmesi sonucunu doğuracaktır. Böylelikle Rusya'ya geri dönülmez bir biçimde onu yatıştırılmaya dönük bir taviz verilmesi sonucunu doğuracaktır. Bu bağlamda Rusya'nın da tarafı olduğu 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi ve 1990 Paris Şartı'nda ifadesini bulan ve kurallara dayalı uluslararası düzenin temel ilkelerinden birini oluşturan "her bağımsız ülkenin hangi askeri ittifak içinde yer alıp almayacağına ilişkin vereceği kararın kendi egemen iradesinde olduğu" anlayışı tarihin derinliklerine gömülmüş olacaktır. Bu ise, NATO'nun kurucu belgesi niteliğindeki

Vaşington Antlaşmasında yer verilen İttifakın genişlemesine ilişkin "açık kapı politikası"nın uygulanmasında Rusya'ya dolaylı bir veto yetkisinin tanınmış olması anlamına gelecektir.

Gerek NATO gerek Rusya yönünden geçerli tehdit algılamaları dikkate alınarak Avrupa'da Konvansiyonel Silahların Denetimine ilişkin yeni bir rejimin müzakeresine girilmesi belki de halihazır gerginlikten çıkışın, tarafların çıkar ve beklentilerine hizmet edecek bir yolu olabilir. Nitekim son yıllarda Avrupa ve Avrupa-Atlantik bölgesi için düşünülmüş, üzerinde mutabık kalınmış ve uygulamasıyla uzun yıllar Avrupa güvenlik ve istikrarının muhafazasına katkıda bulunmuş silahların denetimi geleneksel çerçevesinin önemli ölçüde aşınmış olduğu, bunun ise silahlanma çabalarına hız verilmesi suretiyle güvenlik ve istikrarı bozacak risklerin giderek daha fazla hissedilmesi sonucunu doğurduğu görülmektedir. Dolayısıyla silahların denetimi ve silahsızlanma artık ikincil bir alan olarak kabul edilemeyecek bir önem kazanmıştır.

39 Tim Ripley, "Russian air assault division fields tanks with top-attack defence screens", Jane's, Ocak 2022, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/russian-air-assault-division-fields-tanks-with-top-attack-defence-screens>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022.

Tercih edilmesi gereken metodoloji hukuki bağlayıcılığı olan bir dizi yükümlülüğün bir yandan belli başlıklarda kısıtlamalar getirirken, diğer yandan da öngörülebilirliği pekiştirecek, şeffaflığı artırıp riskleri asgariye indirecek güven ve güvenlik artırıcı önlemler yoluyla şimdi her zamankinden daha fazla ihtiyaç olarak hissedilen istikrara katkı sağlaması olmalıdır.

Tercihan hukuki bağlayıcılığı olacak şekilde yükümlenilecek ve askeri teknolojide son dönemde sağlanan gelişmelerin de etkisiyle Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın sınırlandırılmasına konu silah kategorilerinin ötesine geçen sayısal tavan tespiti yansira benimsenecek önlemlerden ilk akla gelenler başlıklar halinde şu şekilde sayılabilir:

- NATO ve Rusya yönünden duyarlılık taşıyan stratejik konumdaki coğrafi alanlarda (Türkiye ve Karadeniz güvenliği bakımından Kırım coğrafyası) birlik konuşlandırmalarına, askeri faaliyetlere, eğitim ve tatbikatlara ve yüksek teknolojlili kritik silah sistemleri ile teçhizata getirilecek sınırlamalar;
- Rusya'nın Ukrayna sınırına büyük ölçekli askeri yığılma yapması örneğinde olduğu gibi bu tür kuvvetlerin bir bölgede tehdit kaynağı oluşturacak sayısal yoğunlukta konuşlandırılmasına kısıtlama getirilmesi;
- A2AD yaratmaya yönelik imkân ve yeteneklerin sınırlandırılması;
- Kara, deniz ve havadan kısa, orta ve uzun menzildeki çok sayıda hedefi vurabilme yeteneklerine getirilecek sınırlamalar;
- Hassas güdümlü mühimmat, gelişmiş radar sistemleri ve elektronik savaş yeteneklerine ilişkin sınırlandırmaların özellikle coğrafi bölgeler temelinde getirilmesi;
- Balistik füze savunma mimarisi ve uzun menzilli darbe platformlarının bölgesel güvenlik dinamikleri çerçevesinde istikrarsızlık unsuru yaratmayacak bir niteliğe

kavuşturulması;

- Dezenformasyon ve siber saldırı kampanyalarının parçasını oluşturduğu hibrit taktiklerden uzak durulmasını sağlayacak yükümlülükler üstlenilmesi;
- Doğal olarak bütünlüklü bir sonuca varmada konvansiyonel kuvvetlere ilişkin silahların denetimi düzenlemelerini tamamlayacak şekilde stratejik altı orta menzilli füzelerin yarattığı tehdidi bertaraf edecek şekilde yeni silah sistemleri (ABD'nin orta menzilli nükleer silahlar antlaşmasından- INF-çekilmesine yol açan Rusya'nın geliştirip konuşlandığı SSC-8 ya da 9M729 sistemleri ve teknolojik gelişmelerin değerlendirildiği hipersonik füze sistemlerinin olası bir sınırlandırma müzakerelerinde mercek altına yatırılması da önem taşıyacaktır. Esasen NATO Genel Sekreterince oluşturulan ve bu makalenin yazarlarından birinin de aralarında yer aldığı Bağımsız Uzmanlar Grubu'nun hazırladığı "NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik" raporu da esasen yükselen ve çığır açan teknolojilerin gelecekteki silahların denetimi ve silahsızlanma girişimlerinde dikkate alınması gereken öncelikli bir alan oluşuna vurgu getirmektedir⁴⁰.

Türkiye, önce Karşılıklı ve Dengeli Kuvvetler İndirimi (KDKİ) ve sonrasında gerçekleştirilen AKKA müzakerelerinde bulunduğu coğrafyanın empoze ettiği ve ulusal güvenliği açısından endişe kaynağı oluşturan hususlarda bu endişelerinin giderilmesini sağlayan akılcı ve tutarlı pozisyonları savunmuştur. Ayrıca kendi pozisyonunu yansıtan, Antlaşmanın uygulama alanının dışında bırakılan bölge anlayışı gibi, "güvenliğin bölünmezliği" ilkesine uygun bazı düzenlemelerin Antlaşmanın parçası olmasını sağlayabilmişti. Türkiye'nin yeni bir müzakere sürecinde de böyle bir müktesebattan güç alacağını belirtmek gerekir. Keza Ankara'nın bölgesindeki halihazır durumu ve özellikle yeni bir antlaşmanın Taraf Devleti olmayacak güneyindeki komşu ülkelerden kaynaklanabilecek potansiyel güvenlik sınamalarını da göz önünde bulunduracak şekilde pozisyonunu şimdiden oluşturması ve Batılı paydaşlarıyla danışmalarında bulunmak suretiyle gelecekteki müzakerelere şimdiden hazırlıklı olması isabetli olacaktır.

40 NATO 2030: United for a New Era, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

Dış Politika & Güvenlik 2022/03/TR

Ocak 2022

UKRAYNA KRİZİNE DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI & TÜRKİYE

Tacan İldem | Büyükelçi (E), EDAM Başkanı

Sinan Ülgen | EDAM Kurucu Başkanı ve Direktörü

Dr. Can Kasapoğlu | EDAM Savunma Programı Direktörü